

A 150 éves állami tanítóképzés töréspontjai és fejlődése a Dél-Dunántúlon

KURUCZ RÓZSA

Bevezetés

A magyar tanítóképzőnek, mint a pedagógusképzést megvalósító összes intézménynek, megvan a maga sorsa és fejlődéstörténete. Egy, már korábban létrejött és működő oktatási intézethez rendelve, alacsony fokról indulva, majd önállósodva, egyre magasabb szintre jutva – a kiemelt népiskola, a középiskola, a szakiskola, a felsőfok és a főiskola szintjeit végigjárva –, a fenntartó, az időtartam (2 hónapos tanfolyamtól a 4 évfolyamos felsőfokig), az előképzettség változásaival és a történelmi sors visszahúzó hatásával megküzdve, igazi kihívás és próbatétel volt a fejlődési folyamatban minden résztvevőnek.

Egy-egy régió, jelen esetben a Dél-Dunántúl 240/150 éves tanítóképzésének kezdeteiről, a stabilizációért és a fejlődésért folytatott küzdelmeiről, sikereiről, veszteségeiről számot adni hiánypótló jelentőségű. Tanulmányunk az előképek (Pécs, Szentlőrinc, Nagyszékely, Tolna) és a szintézis felvázolása mellett kiemeli az 1868-as 38. törvény hatására létesült csurgói állami tanítóképző intézet küzdelmeinek, jelentőségének bemutatását, a régió tanítóképzőinek sajátos szempont szerinti képzéstörténeti elemzését, a Dél-Dunántúl tanítóképzésében kiemelkedő szerepet betöltő emblemikus személyiségek küzdelmeit, eredményeit. Vázoljuk a fejlődésben bekövetkezett töréspontok létrejöttét, a változások és az újrakezdetek lehetőségeit.

Az intézményes tanítóképzés kezdetei a Dél-Dunántúlon

1560-tól, közel 560 éve, az oktatás-nevelés egyik kulcsembere a *tanító* volt, ezért mielőbb gondoskodni kellett a szakemberek intézményes képzéséről. A 18. században kialakult a sokszínű népiskola-hálózat Magyarországon. Az állam feladata az volt, hogy a mások által kezdeményezett tanítást a közjó érdekében támogassa, ellenőrizze és betetőzze. A tanügyigazgatás fogalmilag az állam irányító és felügyeleti jogának gyakorlása az oktatás és nevelés területén. Ezt a jogát nemcsak a legfelsőbb szinten gyakorolta, hanem a legfelsőbb hatóságnak alárendelt helyi szervek által is. Ilyen hatóság volt a Mária Terézia által 1776-ban felállított tanügyigazgatási szervezet, amely létrehozta a kilenc magyarországi tanulmányi területet, majd kidolgoztatta a közoktatási igazgatóság tisztviselői feladatait. (*Rajczi Péter*, 1996.)

Az uralkodónő a népiskoláztatási gyakorlatot kívánta korszerűsíteni 1777-ben, amikor J. Ignaz Felbiger (1724-1788) sagani apátot felkérte az egységes norma módszer kidolgozására és bevezetésére. Felbiger révén jutott el a tervszerű tanítóképzés a katolikus Sziléziába, majd Magyarországra. (*Szakál János*, 1934.) A tanítókép-

zés pedagógiai programja középpontjában is a Poroszországban már széles körben alkalmazott normamódszer, a „methodus normalis = normalis módszer” állt. (Johann Ignaz Felbiger, 1776) A Kern des Methodenbuches, besonders für die Land-schulmeister című kötete 1786-ban jelent meg Pesten, majd átdolgozva, Vezetékszál címen 1818-ban Nagyváradon került kiadásra. (Mészáros István, 1995.) Az öt elvet érvényesítő osztályfoglalkoztatási normamódszer lényege – a közös olvasás (das Zusammenlesen), – az együttes tanulás (der Zusammenunterricht), – a kezdőbetűs módszer (die Buchstaben-methoden), – a táblázatos módszer (die Tabellen-Methode), – a katekizálás (das Kathekisieren). J. Ignaz Felbiger a korabeli módszerekhez képes döntő változásokat vezetett be a tanítás folyamatába. (Kurucz Rózsa, 2011.)

A katolikus felekezet által működtetett tanítóképzők a Ratio Educationis (1777) nyomán a népiskolákhoz, a normaiskola-együtteshez kötődtek, a protestánsok a középiskolához kapcsolódtak. Mindkét tanítóképzési típusra volt példa a változatos tájú, aprófalvas, sokféle nemzetiségű Dél-Dunántúlon. (Normaiskola-együttes, Baranya vármegye, Pécs [1778], evangélikus schola triviális, Tolna vármegye, Szentlőrincz [1806], centrális iskola, Tolna vármegye, Nagyszékely [1806].)

Kanyar József kutatásai igazolták, hogy 1772/1773-ban összesen 1339 lakott hely (1276 falu, 63 mezőváros), 528 (legtöbbször egy tantermes és egy tanítós) iskola és 536 tanító (440 római katolikus, 17 görög katolikus, 16 evangélikus, 63 református) volt a Dél-Dunántúl megyéiben. (1. táblázat)

1. táblázat. Települések, népiskolák, tanítók száma a Dél-Dunántúlon 1772/1773

Megye	Települések száma	Népiskolák száma	Tanítók száma	Arány
Tolna	103	105	106	102,91%
Baranya	351	111	114	32,47%
Somogy	317	144	146	46,05%
Zala	568	168	170	19,61%

Forrás: Lexikon locorum megyei összesítője, 1772/1773; Kanyar József (1989): Népoktatás a Dél-Dunántúlon...(1770-1868), 21.

A legelmaradottabb terület az népoktatás terén a Dél-Dunántúlon Zala vármegye volt, ahol 568 településen mindössze 168 iskola működött. Több helységben (német, szlovén, horvát és vend) nemzetiség lakott. Baranya vármegyében 168 településen (német, illír és horvát), Somogy vármegyében 83 faluban (német, szlovén, illír és horvát), Tolna vármegyében 52 faluban (német, illír és horvát) nemzetiség élt. (Kanyar József, 1989.)

Normaiskola-együttes működése Pécsen 1778 és 1828 között

Az első magyarországi normaiskola-együttest Pozsonyban szervezték meg 1775-ben. Ebben az intézményben a királyi katolikus népiskolák számára képeztek tanítókat. Ezt követte 1777-ben a budai, a nagyváradai, majd egy évre rá a kassai, a pécsi, a beszercebányai, a szabadkai és a győri intézmény megnyitása. Pécsen 1778. november 1-jén jött létre a normaiskola, amely a tanítóképzés első műhelye volt a Dél-Dunántúlon.

Az iskolatípus két fő részből áll:

1. „Minta” népiskola (innen a „norma” elnevezés), amelyben a zsinórmértékül szolgáló norma-módszer szerint tanítottak.

2. Tanítóképző tagozat, amely kezdetben a rövidebb-hosszabb ideig (2 hónaptól egy esztendőig) tartó tanfolyamok helyszíne volt. A teljes normaiskola-együttes további alkotórészei a rajz- és a zeneiskola voltak.

Az iskola tannyelve a magyar és a német volt, ezért a Tolna vármegyei német tanítók is megszerezhették itt az approbációjukat. Kezdetben 2, 3, majd 5 hónapos volt a férfiak képzése. A legfontosabb tantárgyaik az olvasás, a szépírási, a szám-tan, az ének-zene, a népiskolai ügyvitel, és a neveléstani ismeretek voltak. Emellett a kántori teendőkhöz ellátásához tanultak orgonajátékot is. A tananyag ismerete mellett a jelöltek erkölcsi magatartását is értékelték.

A diákok előképzettsége kezdetben igen sokszínű képet mutatott. A későbbiekben már megkövetelték az elvégzett gimnáziumi osztály igazolását.

Érdekes áttekinteni a pécsi normaiskola-együttes 1788/1789-es tanévének II. féléves adatait. Az intézménybe beiratkozott 45 tanítójelölt közül 16 növendék gimnáziumot végzett (10 jelölt főiskolát is), a többi tanuló előképzettségét nem jelölte a dokumentum. A gimnáziumot végzettek közül 13 diák beszélt latinul, 16 tanítójelölt a németen kívül nem beszélt más nyelvet. 13 növendék Bács vármegyéből, 11 tanító Tolna, és 11 jelölt Baranya vármegyéből érkezett. Az 5 hónapos tanfolyam résztvevői közül 36 tanító már iskolamesterként dolgozott, s kilencen a tanfolyam elvégzése után szerettek volna elhelyezkedni. (*Kurucz Rózsa, 2011.*)

A 18. század végén egyre nagyobb hangsúlyt kapott a nyelvművelés, a magyar nyelvű tudomány bevezetése. Az akadémia-tervezés egybeforrt a nemzeti nyelv ügyével. 1791-ben rendelet jelent meg arról, hogy a normaiskola-együttes tanító tagozatán magyar nyelvet kell tanítani. 1795-ben elrendelték, hogy népiskolákban csak a tanítóképző tagozaton képesített tanítók alkalmazhatók. A Tanulmányi Alapból támogatott iskola 1828-ig funkcionált, majd anyagiak hiányában megszűnt.

A normamódszert, számos kritika érte. A minta-normaiskolák nem jelentettek igazi áttörést a tanítóképzésben és a népoktatásban, de érdemük, hogy kimozdították azokat a holtpontról és megalapozták, előkészítették a reformkori önálló tanítóképzők létrejöttét.

A szentlőrinczi schola triviális, a tudomány szerény csarnoka (1806–1853)

A magyarországi evangélikus tanítóság helyzetéről, az oskolamesterek működéséről készült egyházrajzok elkésztető képet festettek a 18. század végén. Az evangélikus egyház az állami reformoknak ellenállt, a tanítók nagy része sem tanfolyamot, sem grammatikai iskolát nem végzett. 1791-ben Perlaki Dávid (1784-1802) komáromi esperes részéről vetődött fel elsők között az önálló, vagy a gimnáziumokhoz csatolt tanítóképzés gondolata: „*Tartok tőle, hogy valámig oskolamestereket nevelő házaink, szemináriumaink (ha más módjával még most nem lehetne, legalább nagyobb gimnáziumainkban) nem lesznek, mindaddig gyermekeinknek jobb módjával leendő felneveltetéseket is közönségesen csak kívánhatjuk.*” (Bajkó Máttyás, 1996.)

1803-ban, a Tolna vármegyei Szentlőrinczen (ma Sárszentlőrinc) tartott esperességi ülésen határozták el az egyházmegyei iskola felépítését a településen. Apponyi Antal (1751-1817), a kor egyik legműveltebb földesura, telket adományozott. A szentlőrinczi gyülekezet pénzt gyűjtött, s így 3 év elteltével, 1806-ra, elkészült az egyszerű, nádfedeles kis épület, a schola triviális (kisgimnázium), amely Tolna vármegyében egyben az első tanítókat képző intézmény is volt. Az alapító és a fenntartó a Tolna-Baranya-Somogyi Evangélikus Egyházmegye volt.

1806-ban 27 tanulóval, két osztállyal – donatista 22 fő, syntaxista 5 fő – kezdte meg működését a schola triviális. 1807-re 41 fővel, 3 osztállyal (donatista, grammatista és syntaxista) folytatta tevékenységét. Ez lett Tolna vármegye első magasabb fokozatú iskolája, a 3 osztályos egyházmegyei iskola.

A jénai egyetemen végzett Barla Mihály (1778-1824) költő, író, az iskola első tanára, s egyszemélyben a rektora is volt. Az esperesség két feladat teljesítését várta el az intézménytől: magyar érzelmű és magyar nyelvben jártas iskola-tanítók képzését és a magasabb intézetekre készülő ifjak előkészítését.

Az iskola jó hírvének köszönhetően nagy számban érkeztek tanulók a Duna-Tisza közéről is. Petrovics Istvánné Szabadszállásról hozta Szentlőrinczre 8 éves Sándor fiát (Petőfi Sándort) és 1831. szeptember 28-án beíratta abba az iskolába, ahol az 1831. évi vizsgarend szerint: „*vallástant, latin nyelvet, német nyelvet, magyar irodalmat, szépírást, hazai történelmet, világtörténelmet, földrajzot, természetrajzot, számtant, geometriát, retorikát, rajzot és éneket tanítottak.*” (Kurucz Rózsa, 2011.)

Adakozásoknak köszönhetően 1837/1838-ban az egyszerű nádtetejű házikót cseréppel fedett épületté alakították át. 1841-ben Kurcz György hites ügyvéd indítványozta: „*az esperességi oskolának tisztán oskola-tanítókat képző intézetté történő átalakítását.*” (Gyalog István, 1895.) Az 1806-tól 1853-ig eltelt 47 esztendő rávilágított arra, hogy az evangélikus esperesség hatvanat meghaladó iskolájának mintegy 80 tanítóra volt szüksége. Az 1853. évi jegyzőkönyv szerint a szentlőrinczi iskola nemcsak a Dél-Dunántúl evangélikus iskolái számára képzett jegyzői hivatalt

is betöltő tanítókat, hanem Kőszeg, Moson és a Felvidék gyülekezeteit is ellátta tanítókkal.

A nagyszékelyi Helvétziai Vallástételű Centrális Oskola (1806-1812)

A tanítók rátermettsége és felkészültsége területenként igen eltérő volt. Az 1789. évi összeírásból tudjuk, hogy a katolikus iskolamesterek jelentős része a pécsi normaiskolában sajátította el a legszükségesebb tanítási ismereteit. A reformátusok Debrecenben, Pápán, illetve Losoncon tanultak. Tolna vármegyében, Nagyszékelyben 1806-ban magánkezdeményezésre, három férfi növendékkel németnyelvű református középfokú intézmény nyílt. Keck Dániel, Csitsvay Vasas András református lelkészek és Pálóczi Horváth Ádám magánalapítók, illetve a professzorok jóvoltából praceptorok képzése is folyt. Az 1812-ben Gyönkre áttelepített iskola működését a földesurak behatóan támogatták.

Tanítók továbbképzése az első magyar óvóképzőben Tolnán 1839 és 1843 között

A Tolna vármegyei Tolnán az 1837-től 1843-ig működő első magyarországi egyesületi óvóképző- és példányintézet egy sajátos képzési forma bevezetésére, a tanítók nyári továbbképzésére is lehetőséget teremtett. Az intézet egyedülálló modell volt Európában, hiszen egyidejűleg négy funkciót töltött be: óvók (férfiak) képzését, jelöltek elszállásolását, példányintézet (gyakorlóóvoda) működtetését, és a már működő iskolai tanítók (férfiak) nyári továbbképzését.

1843-ig, a képző Pestre történt áthelyezéséig, összesen 55 férfi iratkozott be az intézetbe. *„A neveléstudományon kívül tanultak magyar nyelvtant, alaktudományt, számvetést, természetleírást és -tudományt, földleírást, történettudományt, gazdaság-, s műtudományt. Alapoktatást kaptak rajzolásból, testgyakorlásból, énekből és hegedülésből.”* (Kurucz Rózsa, 2002.)

1839 és 1843 között az ország 12 különböző településéről Tolnára érkező 17 tanító, udvari káplán és jogtudós a nyári szünetben 2 illetve 7 hétig tartó tanfolyamon ismerkedett a kisgyermeknevelés és elemi nevelés korszerű alapelemeivel. (Kurucz Rózsa, 2002.)

Tanítóképző vagy Magyar Tudós Társaság?

Az 1825. évi pozsonyi országgyűlésen Felsőbüki Nagy Pál (1777-1857) liberális politikus, ellenzéki követ, a reformmozgalom egyik elindítója szenvedélyesen kérte a mágnásokat, hogy segítsék a nemzet épülését, pártolják a nemzeti nyelv ügyét. Ékes szónoklatát követően, a közhiedelem szerint, elsőként gróf Széchenyi István ajánlott fel adományt – birtokainak egyévi teljes jövedelmét, 60 000 forintot – egy

magyarországi Tudós Társaság alapítására. Példáját még azon az ülésen gróf Károlyi György (40 000 forint), gróf Andrássy György (10 000 forint) és Vay Ábrahám (8000 forint) felajánlással követte.

Az alapítandó intézmény rendeltetését tekintve azonban nem egyezett Felsőbüki Nagy Pál és gróf Széchenyi István álláspontja, mert Felsőbüki Nagy Pál az összegyűlt pénzüsszeget önálló tanítóképző létesítésére szerette volna fordíttatni. Gróf Széchenyi István (1791-1860) azonban báró Wesselényi Miklós (1796-1850) segítségével meggyőzte a szónokot, s így megegyezés született a Tudós Társaság létesítéséről, működtetéséről (*Széchenyi István*, 2002. 389.). Fontos volt közöttük az egyetértés, ugyanis gróf Széchenyi István mestereként tisztelte Felsőbüki Nagy Pált. Többször hangsúlyozta, hogy „*a nemzetiség dolgában senkinek sincsenek nagyobb érdemei Magyarországon, mint neki*”. (*Barta István*, 1963. 752.) Bezerédj István (1796-1856) jogász, reformpolitikus, tudományosan művelt, bölcs törvényhozó életében is meghatározó szerepet töltött be a példaképnek tekintett nagybácsi, Felsőbüki Nagy Pál. Szemléletére döntő hatást gyakorolt, különösen a magyar nyelv ápolása és az önálló tanítóképzés fontosságáról vallott nézeteivel azonosult, majd az 1830-as évek közepétől a gyakorlatba is igyekezett tudatosan átültetni.

Bezerédj István 1843. évi népoktatási törvénytervezete, a közoktatás szervezéséről szóló első magyar nyelvű dolgozat

Bezerédj István, a magyar nyelv ügyének lelkes támogatója, kizárólag magyar nyelven írt. 1830-tól 1848-ig szinte mindegyik országgyűlésen jelen volt. A népnevelés, a tanítóképzés, az óvóképzés, a kisgyermeknevelés reformere, intézmények (iskola, óvoda, egyesület) alapítója, működésük támogatója volt. Bezerédj Istvánnak – egy elmés jellemrajzírója szerint – egy külön „*Emberszereteti tárczát*” kellene alapítani. (*Vasárnapi Újság*, Pest, 1861.)

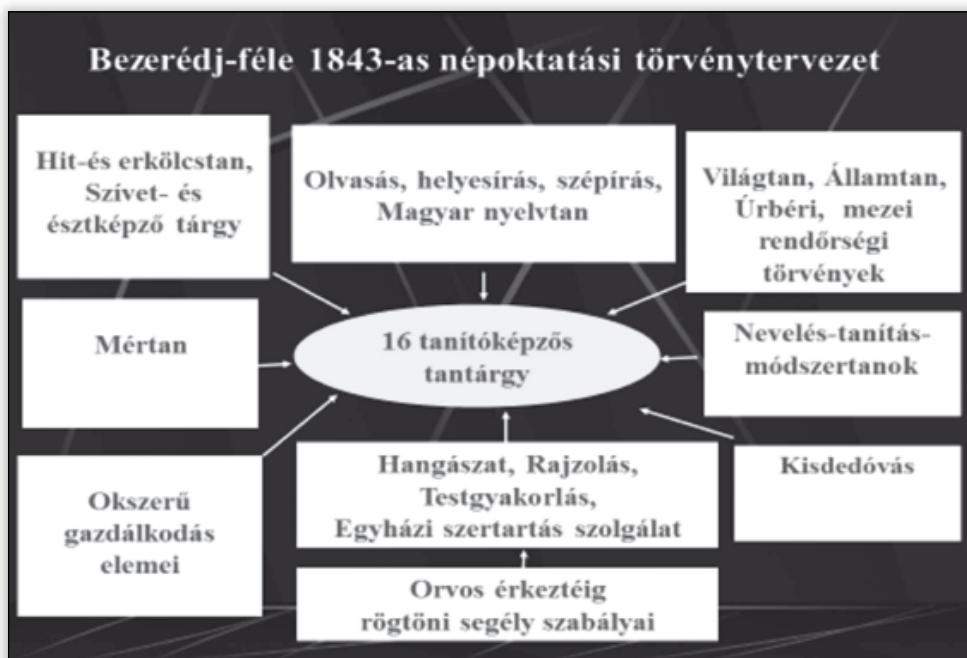
1840 után fordulat állt be Magyarországon a tanítóképzés területén is. A kormány 1842-ben rendeletet hozott öt királyi katolikus tanítóképző megnyitásáról (Pest, Miskolc, Szeged, Nagykanizsa, Érsekújvár).

Az országgyűlés megbízta Bezerédj István követet, hogy szervezzen bizottságot és nyújtson be egy előterjesztést a népoktatás újjászervezéséről. A Bezerédj-választmány 1843-ban nyomtatásban is megjelentette törvénytervezetét, amelyben a reformkor haladó és helyenként túlzó igénye fogalmazódott meg a meglehetősen elmaradott iskolai gyakorlattal szemben. „*A közoktatás szervezéséről szóló ezen első magyar nyelvű dolgozat annak a nemes magyar államférfiúnak nevével kapcsolatos, aki jobbágyainak áldozatra kész felszabadításával példát adott és megelőzött mindenkit, még mielőtt a törvény erre a módot megadta volna.*” (*Kármán Mór*, 1911.)

Bezerédj Istvánt erőteljesen foglalkoztatta a nemzeti nevelés és az önálló tanítóképzők, (praeparandiák) létesítése: „*Nincs előkelőbb tárgy, mint a nemzeti nevelés.*”

Minden községben legyen iskola, s ezek számára pedig jeles tanítókat készítő intézetek, s a tanítóknak illendő élet.” (Sárváry Ferenc és Antal, 1839-1840.) Az 1843-as törvénytervezet legkimunkáltabb része a tanítóképzési program volt.

2. táblázat

A tantárgycsoportokban jól érzékelhető Bezerédj István érdeklődése a legkorszerűbb tudományok és művészetek iránt. Kellő egyensúlyt teremtett a humán és reál tantárgyak között, de a jog, a gazdaságtan, államtan, orvoslás, kisedóvás iránti sajátos érdeklődése is feltűnik a tantárgyak között. A természettudományos műveltséganyag mellett a kor nemzeti nevelésének eszméje is jelentős szerepet kapott. A pedagógia tárgyak differenciált oktatása is kiemelt volt a tervezetben, ugyanis a szellemi nevelés, a tanítás, az iskola-szervezés és módszertan is ott voltak a tantárgyak között. Saját élet- és gyakorlati tapasztalatait felhasználva az okszerű gazdálkodás elemei tantárgy (gyümölcs, selyemtenyésztés és mezőgazdasági műtan) mellett újként kívánta bevezetni az orvos érkeztéig rögtöni segély szabályai (elsősegélynyújtás) és a kisedóvás tantárgyakat.

A törvénytervezetet az országgyűlés sajnos nem tárgyalta, de a dokumentum hatása a későbbiekben a Helytartótanács által 1845-ben kiadott Magyarország elemi tanodáinak szabályzata című rendtartásban, az 1848-as törvénytervezetben és az 1868-as népoktatási törvényben is érvényesült.

Nagykanizsán 1845-ben már 12 fő különböző korosztályú 15 és 22 év közötti növendék vett részt a képzésben. A tantárgyaik között Bezerédj István hatására a

gyógytant (elsősegélynyújtást) és a természettant és fellelhetjük. Leo Thun 1855. évi rendeletében került sor a népoktatás szabályozására, miszerint kétféle elemi iskola létezett, a négyosztályos főelemi és a 2 vagy 3 osztályos alelemi. (Bestimmung für die katholischen Präparanden-Curse in Ungarn). 1856-ban megszüntették az 1842-be alapított öt tanítóképzőt, és helyettük főelemi tanodákkal kapcsolatban álló képezdei tanfolyamokat állítottak fel.

A tanítóképzők fejlődési ívét a Dél-Dunántúlon a 3. és 4. táblázat jól érzékelteti.

3. táblázat. *A tanítóképzés területei, intervalluma, fenntartói a Dél-Dunántúlon*

Megye	Baranya	Somogy	Tolna	Zala
A tanítóképzésre fordított összes idő 240 év távlatából	171 év	138 év	121 év	86 év
Tanítóképzést folytató települések a Dél-Dunántúlon	Pécs	Csurgó, Kaposvár	Nagyszékely, Szentlőrinc, Tolna, Dombóvár, Szekszárd	Nagykanizsa, Csáktornya, Zalaegerszeg
Fenntartók	r.k. egyház, állam	ref. egyház, állam	ref. egyház, magán, ev. egyház, egyesület, r.k. egyház, állam	állam, r. k. egyház

1778-tól, az első normaiskola létrejöttétől eltelt 240 év alatt, a Dél-Dunántúl 11 településén működött hosszabb, rövidebb ideig különböző fenntartású férfi és női tanítóképző. Míg Baranya megyében egy településen, addig Tolna megyében öt településen kezdeményeztek különböző jellegű és időtartamú tanítóképzést. A Dél-Dunántúlon számszerűen a legkevesebb tanítóképző az 1860-as és az 1960-as években működött, ugyanis csak Baranya és Somogy megye egy-egy településén képeztek tanítókat.

4. táblázat. *A tanítóképzők típusai, fenntartói, működési intervallumai a Dél-Dunántúlon*

A tanítóképzők típusai a Dél-Dunántúlon	A tanítóképzők fenntartói, működési intervallumai
Normaiskola-együttes	PÉCS, állami Tanulmányi Alap, férfiak képzése (1778-1828)
Helvétziai Vallástételü Centrális Oskola	NAGYSZÉKELY, magánalapítás, férfiak képzése (1806-1812) A győnki evangélikus református gimnázium elődje
Schola trivialis	SZENTLŐRINCZ, evangélikus egyházmegye (1806-1856) A bonyhádi gimnázium bölcsője
Óvóképző- és példányintézet (tanítók nyári tanfolyama, Tolna megye)	TOLNA, Kisdedóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület. (1837-1843)

A tanítóképzők típusai a Dél-Dunántúlon	A tanítóképzők fenntartói, működési intervallumai
Praeparandia (önálló tanítóképző) (5 hó, 1842-től 5-5 hó, 1845-től 10-10 hó)	PÉCS, római katolikus (1831-1849), NAGYKANIZSA, királyi katolikus, (1842-1856)
Tanítóképző/tanítónőképző (középfokú) (2, 3, 4, 5, 4+1 év) (1856-1959)	CSURGÓ, református, állami, férfi (1856-1858), (1869-1933), (1947-1950) PÉCS, római katolikus majd állami, férfi és női (1856-1948, (1895-1948), (1948-1959) CSÁKTORNYA, állami, férfi (1879-1920), (1941-1944) DOMBÓVÁR, római katolikus, női (1927- 1948), állami, női, férfi (1948-1959) ZALAEGERSZEG, római katolikus, női (1929- 1948), állami (1948-1959) KAPOSVÁR állami, női, férfi (1950-1959)
Tanító szak felsőfokú, főiskolai, BA szint (3, 4 év) (1959-)	KAPOSVÁR állami, (1959-)
Tanító szak felsőfokú, főiskolai, BA szint (3, 4 év)	SZEKSZÁRD állami, (1977-)

Forrás: Kurucz Rózsa (2011): Gyökerek és hajtások-Wurzeln und Triebe

II. *A német anyanyelvű oktatás évszázadai Tolna megyében.* Szekszárd; László Péter (2008): *A dombóvári tanítóképző 1927-1959*, Szekszárd; Rosta István dr. (szerk. 2009): *Tanulmányok a somogyi tanítóképzés történetéből 1869-1959-2009.* Kaposvár.

Báró Eötvös József (1813-1871) kultuszminiszter és az állami tanítóképzés

1867-ben 38 tanítóképző és 5 tanítónőképző működött Magyarországon. Azonban nem minden területen volt megoldott a tanítóképzés, így a Dél-Dunántúlon sem, ugyanis 1867-ben mindössze Pécssett képeztek férfi tanítókat az 1856-ban Girk György püspök által újjászervezett római katolikus tanítóképzőben.

Eötvös József magyar jogász, író, a Batthyány-kormány, majd az Andrássy-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere, a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság 1. elnöke, Eötvös Loránd fizikus édesapja. Nevét az utókor elsősorban az 1868. évi népiskolai törvény (1868. évi XXXVIII. tc.) és a „nemzeti-egyenjóság tárgyában” megalkotott 1868. XLIV. tc. kapcsán őrizte meg. Az 1868-as népoktatási törvényben – mely az elemi és polgári iskolák, illetve a tanítóképző intézmények működésének részletes szabályozásával lerakta a modern hazai iskolarendszer alapjait, az egyes felekezetek és nemzetiségek oktatásban élvezett jogait azon alapelv alapján határozta meg, hogy az egyenlőség lehető legtökéletesebb biztosítása mellett az állam és a magyar etnikum elsőbbséget kapjon.

Az 1868. évi XXXVIII. tc. kimondta, hogy törvényesen alkalmazott tanító csak az lehetett, aki a népoktatási törvény értelmében szervezett képzőintézetek valamelyikében szerezte oklevelét. A népoktatási törvény az ország területén 20 új állami

tanítóképző felállításáról intézkedett. A három évfolyamos tanítóképzőket gyakorlóiskolával és 2 holdnyi kerttel kapcsolták össze, hogy „a növendék-tanítók gyakorlatilag is képezthessenek”.

1869-ben Csurgón, Budán, Losoncon, Sáropatakon létesültek az első állami tanítóképző intézetek férfiak számára. 1870-ben Baja, Léva, Máramarossziget, Székelykeresztúr, Zilah, Déva, Modor, Znióváralja településeken nyitottak új tanítóképzőket. A népoktatási törvény a felekezetek számára is lehetővé tette a tanítóképzők fenntartását, amennyiben azok szervezetileg megegyeztek az állami tanítóképzőkkel. A növendékek a gimnázium, a reáliskola vagy a polgári iskola első négy évfolyamának elvégzése után, 14-15. életévüktől kaphattak felvételt a tanítóképzőbe.

A népoktatási törvényt követően dinamikus fejlődésnek induló, három majd négy (1881-1920), illetve öt éves (1923-1948) tanítóképző szakiskola ezt a hagyományt fejlesztette tovább.

Eötvös József a legjobban képzett tanítóképző intézeti szakemberek, igazgatók kiválasztására törekedett. Körültekintően tájékozódott, meghallgatta munkatársai véleményét is. Így Molnár Aladár miniszteri tanácsos javaslatára 1869 nyarán kinevezte Bárány Ignácot (1833-1882) a csurgói tanítóképző intézet igazgatójának. A megbízásnak Bárány Ignác kiválóan megfelelt, mert az általa alapított és irányított tanítóképzőt a későbbi állami képzőintézetek sok tekintetben mintául ismerték el.

Bárány Ignác, a „vasember”, a csurgói és a csáktornyai állami tanítóképzők alapító igazgatója, a magyar tanítóképzés emblemikus személyisége

Bárány Ignác tanító, pedagógiai szakíró, iskolaalapító 1833. július 6-án, Pápán született és 1882. július 7-én, 49 éves korában, Csáktornyan hunyt el. Tanulmányait szülővárosában, Pápán, Pesten és Szabadkán végezte. 1854-ben Makó egyik külvárosi iskolájában jó szándékkal, de készületlenül lett tanító. Erdélyi Indali Péter falitáblái segítségével tanította a hangoztató olvasást. 1854-ben megszületett Gyula fia, aki édesapja példáját követve tanító, később tanítóképző intézeti tanár, majd igazgató lett. Csajághy Sándor csanádi püspök – látva Bárány Ignác értékeit –, továbbtanulásra buzdította. 1857-ben a szegedi királyi katolikus tanítóképzőben Haas Mihály és Lubrich Ágoston előtt szerzett tanítói oklevelet. 1858 és 1861 között Szegeden, majd 1861-től a pesti tanítóképzőben lett tanár. 1860-ban kezdődött pedagógiai szakirodalmi munkássága. Rendszeresen publikált a Budapesti Visszhangban, a Katholikus Néplapban. 1862 és 1865 között segédszerkesztője lett a Tanodai Lapoknak, majd 1864 és 1865 között az Iskolai Kistükör című gyermeklapot szerkesztette. Ez utóbbit Iskolabarát címmel pedagógiai hetilappá alakította át és 1866 és 1867 között ő szerkesztette. (*Koltai István*, 1839.)

Eötvös József miniszterről, aki iránt mély tiszteletet érzett, így írt az Iskolabarátban: „Mivelt lelkű, az emberiség nagy eszményét szívéen hordó philisoph, a társada-

lom buzgó tanulmányozója. Szabályos termetű, barna ember. Arc-színe halvány, bajsza, szakála és gazdagon nőtt haja, mely kissé fürtözött, fekete. Szeme szikrázó, és élénken mozgó. Homloka derült, magas. Szívesen beszél, magyaráz. Kellemes, udvarias ember, öltözékében semmi feltűnő. Átható, éles elméje mindent könnyen fölfog... Ő az új idők tanainak hódol, a legnemesebb értelemben vett demokrata.” (Bárány Ignác, 1867) Az önálló munkái közül ebben az időszakban jelentek meg: Szellem és szellemi nevelés (1860), Útmutatás az elemi tanoda olvasókönyveinek kezelésére (1860), A költemények kezeléséről a népiskolában (1861), Olvasás tanítás kezeléséhez (1865), Magyar nyelvgyakorlatok (1866), és a főműve, a Tanítók könyve (1866). A Tanítók Könyve - Rendszeres kalauz a nevelés és tanítás vezetésére, az elemi iskola tantárgyainak kezelésére című alkotása megírásában két fő cél vezette. Olyan művet kívánt adni kollégáinak és a tanítói pályára készülő növendékeknek, amely egész kis könyvtárt pótol, hiszen együtt volt benne a „*nevelés- és tanítástan, az elemi tanoda minden tantárgyának módszertana, sőt a helyesírás- és irálytan*” is. (Bárány Ignác, 1866.) Megfogalmazta a tanítói hivatás lényegét: „*A tanítóképző intézet nevelési rendszere arra irányul, hogy a tanítónövendékek, egykor leendő tanítók, hajlamaikon uralkodni, s gyarlóságukat fékezni tudják; hogy valóságosság és erényben, engedelmesség- és önmegtagadásban, szorgalom és munkáságban, rend- és tisztaságszeretben példányképpül tündököljenek; hogy életök- és működésök, egyeneslelkűségök, ildomosságuk, nemes önérzetök, udvariasságuk, finom és megnyerő társalgási modoruk és egész maguktartása által maguknak éppen úgy, mint az egész tanítói testületnek tekintélyt és közbecsülést szerezni tudjanak.*” (Bárány Ignác, 1866.)

Az emberismeret (antropológia), a lélektan (pszichológia) a nevelészet (paedagogia), a tanítástan és módszertan (didaktika) szép egységben tükröződik a műben. A tartalomjegyzékben a főbb fejezetek között olvashatunk a tanítói hivatásról, a tanítóképzés követelményeiről, a népiskolákról, az emberről (az emberi testről és az emberi lélekről), a nevelésről (a testi nevelésről és a szellemi nevelésről), a tanításról (az általános tanítástanról és a részletes tanítástanról). A kötet végén a népnevelés történetéből is ízelítőt kapunk, kiemelve az ókori görögök, rómaiak, keresztények, Rousseau, Pestalozzi és a filantropisták nevelésre gyakorolt befolyását. A Tanítók Könyvét hosszú ideig használták, 10 kiadást ért meg, s még 1907-ben is megjelentették. A 7. átdolgozott kiadást fia, Bárány Gyula, 1896-ban jelentette meg.

Bárány Ignác tudományos felkészültségű, ritka tapintattal megáldott szakember, igazi szellemi irányító volt. Nevelői, tanári munkásságát a pedagógiai tapintat, a jóindulattal párosult szigor, az ügybuzgalom, a mély és őszinte vallásosság és szeretet hatotta át. Igazgatói működését a kiváló szervezőképesség, a segítség szándéka és a megértés kísérte végig. Felkarolta, támogatta kevésbé felkészült munkatársait, és a később alakult állami képzőintézetek szakembereit is hasznos tanácsokkal látta el. Szemléletmódjában együtt élt a múlt tisztelete az új keresésével. Saját terüle-

tén, a tanítóképzés pedagógiájában küzdött a magyar nyelvű tudományosság megvalósításáért és a magyar nyelvű oktatás terjesztéséért.

Szakirodalmi tevékenységét a csurgói és a csáktornyai tanítóképzők igazgatása alatt is folytatta. Tankönyvekkel és metodikai munkákkal gazdagította az akkor még igen szerény pedagógiai szakirodalmat. Művei: Olvasó- és nyelvképző könyv (1869), ABC-s és olvasókönyv (1869), Magyar nyelvkönyv (1870), Magyarország története (1870), Vezérkönyv az ABC-s könyvhöz (1874), Olvasókönyv az I-V. osztályokra (1879) nagy tárgyi ismeretet, olvasottságot, éleslátást és szép nyelvi kifejezéseket tükröztek vissza. E tulajdonságok az akkori idők egyik legjelesebb elméleti és gyakorlati pedagógussá avatták őt. (Koltai István, 1939.)

Halála előtt pár hónappal jelent meg önéletírása, amelynek a részleteiből kitűnik antropológiai, pszichológiai és pedagógiai szemléletmódja.

„*Testem könnyű (58-60 kgr.), termetem közepszerű (171,5 cm), szemem zöldeskék, hajam és szakállam lágy, barna. Rövidlátó vagyok s 25 év óta hordok szemüveget, melynek segítségével meglehetősen éles látásom van, s tekintetemnek átható ereje tanítványaim irányában teljesen érvényre emelkedik. Nincsen valami kiváló tehetségem, de mélyreható elmével, mély érzéssel, gyors felfogással, szilárd elhatározással, erős akarattal és kitartással áldott meg Isten. Kedélyem nem nélkülözi a humort, az iskolában mégis sokszor ráncolom össze homlokomat. Tanítványaim és a filantróp pedagógusok túl szigorúnak tartanak; de a szigorú igazságosságot, következetességet nem tagadhatják meg tőlem. Legjobban bosszant, ha hivatás nélküli, korlátolt elméjű, vagy ha nyegle, hanyag ifjakkal van dolgom; mert a tanítói állást szentélynek tekintem, melytől a méltatlanokat lángostorral szeretném távol tartani. Mint pedagógus az eklekticizmusra, mint hazafi a mérsékelt liberalizmusra hajlom. A szélsőségeknek semmiben sem vagyok barátja.*”

Csáktornyán, 1882. február 14-én. Bárány Ignác.

(Magyar Paedagogiai Szemle, 1882.)

A 150 éves csurgói állami tanítóképző, a küzdelmek és a dinasztikiak intézete (1869-1933)

A csurgói református gimnáziumban már 1856/1857-től olyan tanterv készült, amely a tanítóképzés céljait szolgálta, de mindössze papíron létezett, nem volt életképes. 1865-ben a dunántúli református egyházkerület elhatározta, hogy a tanítóképzésére új képzőintézetet létesít Pápán. A belső-somogyi református egyházmegye 1865. május 16 és május 18 között tartott gyűlésén erős érveléssel alátámasztva Csurgót találta érdemesebbnek a létesítendő tanítóképző elhelyezésre. Csurgó mellett nemzeti, kulturális és egyházi szempontok is szóltak. 1868. augusztus 26-án és 27-én az egyházmegye Nagyabajomban gyűlést tartott, emlékiratot szerkesztettek, bizottság létesült, akik október 20-án kihallgatáson jelentek meg br. Eötvös

József miniszternél. Nem vitatható, hogy a csurgói tanítóképzés reformátusnak indult és államinak érett be.

Senki sem tudta azonban, hogy valójában mi inspirálta br. Eötvös József minisztert arra, hogy a létesítendő 20 állami képző közül az elsők egyikét Csurgónak adja.

Talán az, hogy Csurgó társadalmi viszonyai nem fogják elkényeztetni a növendékeket?

Talán az, hogy a Délvidék magyarosításának gerjesztője lehet a csurgói képző?

Talán a kérelmező és az emlékiratot átadó református küldöttség lokálpatriotizmusa, túlfűtött érvelése, messzemenő ígéretei voltak meggyőzőek?

Lehet, hogy a miniszter lányának, a lokálpatrióta br. Eötvös Jolántának (br. Inkey István hitvesének), édesapjához intézett szívhez szóló szavai döntöttek?

(Jolánta a Csurgó közelében fekvő Iharoson, majd Iharosberényben élt.)

Mindenesetre 1869 májusában br. Eötvös József értesítette Csurgó várost, hogy az állami tanítóképzők egyikét Csurgón állíttatja fel. Egyben intézkedett, hogy Molnár Aladár miniszteri osztálytanácsos és Kovács-Sebestény Gyula Somogy megyei királyi tanfelügyelő a minisztérium részéről kezdjék meg az egyházmegye kiküldötteivel a tárgyalásokat, és megegyezés esetén kössenek szerződést. (*Koltai István*, 1939):

1869. október 15-én nyitotta meg az intézet igazgatója, Bárány Ignác a tanítóképző intézet kapuit. Az első szerződés értelmében a református gimnázium imatermét kellett átalakítani, de miután a munkálatok késtek, 1869 decemberéig, az átalakítás befejezéséig, egy magánház hónapos-szobájában húzódott meg az intézet. A tanítóképző internátusa (vendégotthona) sem készült el. A három tanterem mindegyike szűknek bizonyult, a tanári szobának szánt, de később természettani múzeumnak berendezett helyiség sem volt tágas.

A csurgói állami tanítóképző intézet – néhány esztendőt leszámítva –, állandó épületgondokkal és felszerelési nehézségekkel küzdött. Központi kérdéssé vált, hogyan lehet a zongorákkal, szertárszekrényekkel zsúfolt 10 fős tantermekben átlag 20-25 növendéket elhelyezni és tanítani?

1870. október 4-én br. Eötvös József miniszter leiratban értesítette az igazgatótanácsot, hogy „*hollandi modorban egy új épület emeltessék, melyben a szükséges tantermeken kívül a köztartásra alkalmas helyiségről is gondoskodva legyen*”. (*Koltai István*, 1839.)

Október 9-én a miniszter személyesen is megjelent Csurgón, és az építkezés azonnali megkezdését rendelte el. Az 1871. február 2-án bekövetkezett halála azonban az építés végrehajtását bizonytalan időre elnapolta.

1869-ben jelent meg az első állami tanterv, amely szerint a tanítóképzők célja: „*hivatásuk iránt lelkesülő, foglalatosságaikban jártas, oly munkás és ügyes tanítókat képezni, kik az emberiség szeretetének érzésétől áthatva alapos ismereteik segítségével és kiváltképp jó példaadással vezessék a gondviselésükre bízott növendékeket*”.

dekeket: önmunkásságra, az ismeretek gyűjtésére, az erkölcsi nemesebb érzésre és általában a felvilágosodásra". (Koltai István, 1839.)

5. táblázat

A tanítóképző intézeti oktatásnak, így a tantervnek is, a népiskolai tanterv előképének kellett lennie. Ennek az összefüggésnek a hatására a tanítóképzés és a köznevelés kapcsolata mindvégig szoros maradt. Az 1885-ös pécsi püspöki tanítóképzőben végzett férfiak oklevelén is néhány tárgy kivételével (pl. a hegedülés) szinte ugyanezek a tantárgyak szerepeltek.

Nem költői elnevezéssel élünk akkor, amikor a csurgói intézetet a „küzdelmek intézetének” nevezzük. A töréspontok és a küzdelmek háttértényezői:

- Nem épül felt 11 évig az ígért állandó épület. A felavatási ünnepélyt és ezzel együtt az évnyitót az új épületben 1880. szeptember 9-én tartották meg.

Az emeletes, 17 különböző termet magában foglaló épület a két első esztendőben elégségesnek bizonyult, és elég helyet biztosított volna továbbra is, ha a képzési időt háromról nem emelték volna négy évfolyamúvá.

- A testvéri egyenlőség jeleit csak halvány körvonalakban, az utolsó éves növendékek között lehetett fellelni. A prepa senki és semmi sem volt, a felsőbbévesek dohány- és gyufabeszerzője, konviktusi éthordó. A másodévesek már urak, a harmadévesek parancsolók, a negyedévesek Atyaistenek voltak. (Boross S., 1935.)

- Általános követelménnyé vált, hogy a képzőket internátusokkal kell ellátni.

Csurgón azonban 1933-ig nincs internátus, csak externátus. Állandó küzdelem folyt az internátusért.

- A szállástulajdonosok a legegyszerűbb néprétegekből kerültek ki, és így lehúzták magukhoz az intézet tanulóit olyannyira, hogy a tanári testület szellemi és erkölcsi ráhatása sokszor nem érvényesülhetett.

- Az iskolaévek végén jelentőssé vált a növendékek vándorlása egyik intézetből a másikba addig, míg 1877-ben a minisztérium meg nem szigorította az átjelentkezést.

- Állandó felszerelési gondokkal küzdött az intézet.

- Túl nagy szabadságot kaptak a tanulók

- Sokáig nem oldódott meg a köztartás (étkeztetés).

- Veszélyes vetélytárs volt az 1879-ben megnyílt csáktornyai tanítóképző.

- 1919-ben jelentek meg első ízben a csurgói intézetben a nők, mint magántanulók. A megélhetés, az önálló kenyérkereset, az oklevélszerzés kényszerítette őket a lakóhelyükhöz földrajzilag legközelebb eső képzőkbe. Szaporították azok számát, akik nem a tervszerű neveléssel lettek tanítókká.

- Az 1920-as évek táján egyre nőtt a magántanulók száma, és sajnos, a rendes tanulók létszámának emelkedését is egyes érzelmekkel fogadta a tantestület.

- 1923-ban az ötéves tanítóképzésre való áttérés nyitott újabb korszakot a csurgói tanítóképző belső történetének alakulására.

- Az alapítást követően mostoha körülményekkel kellett szembenéznie az intézetnek. Többször el is akarták költöztetni más városba.

- Több áthelyezési terv is megfogalmazódott: Pápára, Kaposvárra, Nagykanizsára, Szombathelyre, és ismét Nagykanizsára.

- 1933-ban a létszámbeli túlképzés és takarékosági okok miatt megszüntették az intézetet Csurgón. (Hóman Bálint)

- A berendezési tárgyakat szétszították Baja, Budapest, Kőszeg, Nyíregyháza tanítóképzői között

A csurgói tanítóképzőt a dinasztiai tanítóképzőjének is nevezték. 1870-ben Csurgón minden harmadik diák tanítócsaládból származott, és a növendékek 90%-a magyar ajkú volt. Beiskolázásuk Zala, Somogy, Vas, Veszprém és Tolna megyéből történt. Az 1874-ben megjelent első értesítő adatai szerint 24 diák kezdte meg a tanulmányait. Három nevezetes dátum is volt az intézet történetében: Eötvös József (1870. október 9.), Trefort Ágoston, Gönczy Pál (1874) és Klebelsberg Kuno (1923. november 21.) látogatása Csurgón.

A VKM rendelete alapján a csurgói állami tanítóképző intézet túlképzés okán 1933-ban megszűnt, tanárait elhelyezték, vagyontárgyait szétszították. 64 év után Somogy megye tanítóképző nélkül maradt. (*Magyarország Közoktatásügye*, 1933.)

A Trefort Ágoston által alapított Csáktornyai Magyar Királyi Állami Tanítóképző, az első internátussal működő állami tanítóképző (1879-1920)

Trefort Ágoston miniszter a jól működő intézményekből a szerveződő újakba helyezte át a kiváló tanítóképző intézeti vezetőket. Egy „kitüntető leirattal” Bárány Ignácot 1879-ben Csurgoról Csáktornyára nevezte ki igazgatónak, hogy az új internátussal működő intézetet megszervezze. Olyan magyar tanítók képzése volt a cél, akik a horvát és vend lakosok iskoláiban, mint e nyelvet jól értő egyének, a magyar nyelven történő tanításra kapjanak alkalmazást.

1880-ban 68, 1890-ben már 72 elemi iskolai tanítóképző volt az országban. Közülük egy felekezeti és két állami képző működött a Dél-Dunántúlon. (Pécs, Csurgó, Csáktornya)

A VKM az 1888/89-es rendelet értelmében a csáktornyai tanítóképző mellett a gyakorlatiasabb képzés elérése érdekében mintagazdaságot rendeztek be. Méhészetet, kertészetet, szőlőiskolát létesítettek, és gazdasági-kertészeti oktatást folytattak. Olyan továbbképző tanfolyamok indultak, amelyek keretében a gyakorló pedagógusok megismerkedtek a pedagógia új irányzataival, az új tanítási módszerekkel. Önképzőkörök szerveződtek. Új tanterv készült óraszámemeléssel (36 ó), és a gyermektanulmány hatására kísérleti lélektani laboratóriumok jöttek létre. (*Kurucz Rózsa*, 2017.)

1918-ban már 92 tanítóképző volt Magyarországon, közülük ötvenkettőt elcsatoltak. Trianon után Csáktornya volt az elcsatolt képzők egyike. Klebelsberg Kuno kultuszminiszter ugyan javasolta a csáktornyai és a csurgói egyesített tanítóképzők Nagykanizsára történő áthelyezését, de az elképzelése nem valósult meg. (*Zalai Közlöny*, 1923)

1920-tól 1927-ig három képző működött a Dél-Dunántúlon. (Pécs 2 és Csurgó.) Az 1926-ban induló új iskolaépítési program részeként 1927-ben Dombóváron, 1929-ben Zalaegerszegen nyílt katolikus tanítónőképző. 1929 és 1933, illetve 1941 és 1944 között a Dél-Dunántúlon egy időben ez idáig a legtöbb, öt középfokú tanítóképző funkcionált. 1934-től már csak egyházi fenntartású, négy római katolikus tanítóképző (1 tanító- és 3 tanítónőképző) biztosította a képzés intézményes feltételét.

A névválasztás is fontos egy-egy intézmény működésében, különösen a nevelést centrumba állító tanítóképzők életében. Apáczai Csere János, Gárdonyi Géza, Teleki Blanka, Csokonai Vitéz Mihály és Illyés Gyula szellemiségével folytatták a tanítóképzést a Dél-Dunántúl állami tanítóképzőiben. 1959-ben a zalaegerszegi tanítóképzőt Szombathelyre helyezték át. 1959/1960-ban végzett az utolsó középiskolai tanítós osztály. A zalaegerszegi képző tárgyait, bútorait, könyveit is a szombathelyi felsőfokú képző kapta meg. A dombóvári és a pécsi középfokú képzés is megszűnt. A növendékek Kaposváron folytatták a tanulmányaikat.

Tolna megye első felsőfokú állami tanítóképzője és gyakorlóiskolája Szekszárdon, 1977

A magyar tanítóság és sok kiváló pedagógiai szakember több mint 110 éven át küzdött a felsőfokú tanítóképzés megteremtéséért. Többek között Tavasi Lajos, Köveskúti Jenő, Kóródy Miklós, Fináczy Ernő, Nagy László, Quint József és Zibolen Endre tervei és javaslatai váltak valóra akkor, amikor az 1958. évi 26. sz. törvényerejű rendelet alapján 1959 szeptemberében megnyílt az érettségire épülő három évfolyamos felsőfokú tanítóképző intézet.

Az 1974. évi 13. számú törvényerejű rendelet megjelenése fontos lépés volt a magyar tanítóképzés fejlődésében. Valóra vált az a több mint egy évszázados álom, hogy a tanítók képzése főiskolai szinten valósuljon meg Magyarországon. A Kaposvári Tanítóképző Intézet 1975. szeptember 1-jétől főiskolai szervezeti keretben működött.

Az 1970-es években a pedagógusképző intézmények közül a tanítóképzőkben volt a legnagyobb arányú a hallgatói létszámnövekedés. Ennek ellenére országosan is emelkedett a képzés nélküli tanítók száma. Tolna megyében is jelentős volt a számuk. A társadalmi összefogás, a megye oktatásügyi vezetői, szakfelügyelői elemző tanulmányaikkal hozzájárultak ahhoz, hogy a minőségi munka emelése érdekében 18 év szünet után ismét lett tanítóképzés Tolna megyében. 1977. szeptember 1-jén a Kaposvári Tanítóképző Főiskola Szekszárdi Kihelyezett Tagozatán 106 érettségizett hallgató (98 nő 8 férfi) beiratkozásával 13 alapító oktató közreműködésével megkezdődött a tanítóképzés.

A főiskolákról szóló 1048/1990. (III.21.) MT határozat értelmében a Kaposvári Tanítóképző Főiskola Szekszárdi Tagozata 13 év együttműködés után önálló főiskolává fejlődött. 1990. július 1-jétől 2000-ig Illyés Gyula szellemi örökségére alapozva, új szakokkal kiegészülve, önálló Illyés Gyula Pedagógiai Főiskolaként látta el a feladatát Szekszárdon. A három éves általános iskolai tanító, a négy évfolyamos német nyelvoktató tanító szak mellett 1993-ban megkezdődött a négy évfolyamos angol nyelvoktató tanító szakos hallgatók képzése. 1995-ben bevezették a négy évfolyamos főiskolai, majd BA szintű tanító szakot.

A Pécsi Orvostudományi Egyetem, a Janus Pannonius Tudományegyetem és az Illyés Gyula Pedagógiai Főiskola integrációjának köszönhetően 2000. január 1-jétől létrejött a Pécsi Tudományegyetem, melynek egyik kara lett az Illyés Gyula Főiskolai Kar.

2015-től Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar néven működik pécsi és szekszárdi központokkal. 2017-ben fennállása 40. évi jubileumát ünnepelte a kar és az alapító tanító szak. (*Kurucz Rózsa, 2017.*)

6. táblázat. *Alapítások, kezdeményezések, töréspontok az állami tanítóképzés történetében a Dél-Dunántúlon*

Alapítás időpontja	Alapítás, kezdeményezés, töréspont	Elutasítás, megszüntetés
1778	Normaiskola-együttes, Pécs Egységesítés gondolata	1828-tól megszűnt, 1831-től felváltotta az önálló magasabb szintű püspöki tanítóképzés
1842	Állami fenntartás felmerül Királyi katolikus tanítóképző Nagykánizsán	1856-ban megszüntették (Thun Leo)
1843	Bezerédj István népoktatási törvénytervezete 1843-ban	A kormány elutasította, nem tárgyalta
1869	1868. 38. tv. A református egyház kezdeményezésére Eötvös József állami tanítóképzőt alapít Csurgón férfiak számára	385526/1933 miniszteri rendelet a csurgói állami tanítóképző megszüntetéséről, túlképzésre hivatkozva (Hóman Bálint)
1879	Trefort Ágoston állami tanítóképzőt alapított férfiak számára Csáktornyán	Trianon, elcsatolás 1920-ban. Horvát képző
1941	Visszacsatolás, újraindul a Csáktornyai, állami tanítóképző	1944-ben a visszacsatolt terület elvesztése
1946	Délszláv tanítóképzés Pécssett	1948-ban megszüntetés (börtön)
1947/48	Református egyház kezdeményezésére paraszt dolgozók állami tanítóképzője nyílt Csurgón	1950 VKM felszámolta
1948	Az egyházi tanító- és tanítónőképzők államosítása (Pécs, Dombóvár, Zalaegerszeg) Újraindításuk középfokú állami képzőként	1959-ben megszűntek a középfokú állami tanítóképzők
1950	Állami tanítóképzés, pedagógiai gimnázium, Kaposvár	1959 Kaposvár, Állami felsőfokú tanítóképzés indult
1959	Kaposvár, egyetlen felsőfokú tanítóképzés a Dél-Dunántúlon	187/1958 (MK 23) MM rendelet 11 felsőfokú állami tanítóképzőről intézkedett
1970-es évek	Képesítés nélküli tanítók száma országos átlag felett van. Társadalmi, szakmai tiltakozás a képzetlen pedagógusok/tanítók alkalmazása ellen.	1959-től 1977-ig komoly tanítóhiány mutatkozott Baranya, Tolna és Zala megyékben
1977	A kaposvári tanítóképző kihelyezett tagozatán tanítóképzés indult Szekszárdon	1990-ben 13 év után levált a szekszárdi tagozat a kaposvári intézményről
1990	Önálló Pedagógiai Főiskola létesült Szekszárdon 2000-től a Pécsi Tudományegyetem főiskolai, majd egyetemi karán tanítóképzés folyik Szekszárdon	2000-ben létrejött az integráció a Pécsi Tudományegyetemmel

Összegezve

A magyarországi állami tanítóképzés 150 éve alatt a fejlődés a Dél-Dunántúlon sem volt töretlen. Több város küzdött a már meglévő intézetéért, új intézetek létesültek, de az átszervezések, megszüntetések miatt a vizsgált periódusban 7 település vált meg jól működő tanítóképző intézetétől. Bezerédj István, Eötvös József, Trefort Ágoston és Klebelsberg Kuno, a közoktatás megújítói, kiemelt szerepet tulajdonítottak a tanítóképzésnek a Dél-Dunántúlon is.

Az ő tevékenységüknek köszönhetően népoktatási törvénytervezetek/törvények születtek, és Eötvös Józsefnek köszönhetően a csurgói állami tanítóképző is megnyitotta kapuit 1869-ben. A fejlődésükben a Trianon előtti időszak volt a legintenzívebb, amikor egy időben 92 elemi iskolai tanítóképző működött Magyarországon. Nehézséget jelentett a miniszteri rendeletek betartása, a képzési idő felemelése, a nem mindig támogató oktatáspolitikai, a létszámcsökkenés, létszámemelkedés, a tárgyi feltételek és az internátus hiánya, a kis települések hátránya, a nemzetiségi területeken lévő képzés és a háborúk veszteségei. A fejlődést javarészt az iskolateremtő, iskolaépítő szakembereknek és a támogató kultúrpolitikusoknak köszönhetjük, azoknak, akik saját területükön küzdöttek az anyanyelvű oktatás, a tudomány, az akadémiai eszme terjesztéséért, a magyar nyelvű szaklapok, a pedagógiai és a módszertani könyvek megjelentetéséért. Szabályzatokat alkottak, önképzőköröket szerveztek, nyári tanfolyamokat indítottak, és kialakították a Magyar Örökség-díjas gyakorlati irányultságú, minőségi tanítóképzés intézményrendszerét.

Felhasznált irodalom

- Bajkó Mátyás (1996): A protestáns iskolakultúra és a neveléstörténet-írás. In: *Neveléstörténet és neveléstörténet-írás*. OPKM, Budapest.
- Barta István (1963): Felsőbüki Nagy Pál és a bécsi kormány. *Századok*, 4. sz. 747-781.
- Bárány Ignác (1867): Eötvös József báró. *Iskolabarát*, 1867. december (címlap)
- Bárány Ignác (1866): *Tanítók könyve*. Lauffer Vilmos, Pest, Kertész József könyvnyomdája.
- BÁRÁNY IGNÁC (1882): Önéletírás. *Magyar Paedagogiai Szemle*.
- Boross S. (1935): Csurgó, te drága Csurgó! = *Dunántúli Tanítók Lapja*, 1835. március 1-15. sz.
- Felbiger, Johann Ignaz (1776): *Methodenbuch für Lehrer der deutschen Schule*. Bécs.
- Felbiger, Johann Ignaz (1786): *Kern des Methodenbuches, besonders für die Landschulmeister*. Egyetemi Nyomda, Buda.
- Kanyar József (1989): *Népoktatás a Dél-Dunántúlon a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet időszakában (1770-1868)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kármán Mór (1911): *A nemzeti nevelés eszméjének kialakulása 1848-ig*. Budapesti Szemle, CXL-VII. kötet. OSZK. Napló, Budapest.
- Kurucz Rózsa (2002): *Az első magyar óvóképző*. Babits Kiadó, Szekszárd.
- Kurucz Rózsa (2011): Gyökerek és hajtások - Wurzeln und Triebe. II. *A német anyanyelvű oktatás évszázadai Tolna megyében*. PTE IGYK, Szekszárd.

- Kurucz Rózsa (2017): A tanítóképzés fejlődési periódusai a Dél-Dunántúlon (1778-2017). In: *A pedagógusképzés évszázadai a Kárpát-medencében*. PTE KPVK, Szekszárd, 174-201.
- Koltai István (1939): *A csurgói m. kir. áll. tanítóképző-intézet története*. Szeged.
- László Péter (2008): *A dombóvári tanítóképző 1927-1959*. Szekszárd.
- Magyarország közoktatásügye az 1933-as évben*. Különnyomat. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, Budapest, 1935.
- Mészáros István (1995): *Magyar iskolatípusok. 996-1990*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.
- Rajczi Péter (1996): *Pécs a Tankerületi Királyi Főigazgatóságok történetében (1776-1935)*.
- Rosta István dr. (szerk. 2009): *Tanulmányok a somogyi tanítóképzés történetéből 1869-1959-2009*. Kaposvár.
- Szakál János (1934): *A magyar tanítóképzés története*. Hollósi János Könyvnyomtató, Bp.
- Széchenyi István (2002): *Napló*. Szerk. Oltványi Ambrus. Osiris Kiadó, Budapest.
- Vonyó József (szerk. 1996): *Tanulmányok Pécs történetéből 2-3*. Pécs története Alapítvány, Pécs.
- Zalai Közlöny, 1923. május 20.